

DR. KESERŐ BARNA ARNOLD, PHD HALLGATÓ

A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS A GATT-WTO NORMARENDSZER TÜKRÉBEN*

1. BEVEZETÉS

Az elmúlt években, évtizedekben a fenntartható fejlődés kérdése fokozatosan előtérbe került, aminek eredményeként ma már azt mondhatjuk, hogy mind a műszaki, mind a gazdasági, mind pedig a társadalomtudományoknak olyan közös nevezőjévé, olyan közös alappillérévé, céljává és egyben eszközévé is vált, amely megkerülhetetlen. E tanulmányban a fenntartható fejlődést kereskedelmi és intézményi összefüggésében kívánom tárgyalni, leszűkítve a Kereskedelmi Világszervezetre, és annak a fenntartható fejlődéssel összefüggő feladataira.

2. A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS FOGALMÁNAK FEJLŐDÉSE

2.1. KORAI ELŐZMÉNYEK

1972-ben a Stockholmban megrendezett emberi környezetről szóló ENSZ világkonferencia volt az első olyan nemzetközi esemény, ahol a környezetvédelmi kérdések kerültek előtérbe. A tárgyalások eredményeként a részes államok egy 26 pontból álló deklarációt fogadtak el, amely pontok mindegyike a környezet megóvását célozta. Ezzel együtt az ENSZ létrehozta a Környezetvédelmi Programot (*United Nations Environment Programme, UNEP*) amelynek fő feladata, hogy támogató programok révén az emberi környezetet megvédje. Ez a lépés volt az első, amellyel – ha még explicite nem is – de megjelentek a fenntartható fejlődés fogalmi előzményei.¹

A fenntartható fejlődés ideája az ökológiai és gazdasági egymásrautaltság kontextusában fogant meg és bontakozott ki. E fejlődés első jelentős állomása az 1980-ban elfogadott Természetvédelmi Világstratégia (*World Conservation Strategy*), amely több ENSZ szakosított szerv együttműködésével jött létre. A Világstratégia a természetvédelem és a fejlődés szoros összefüggését hangsúlyozta.²

Hasonló eredményre vezetett az 1982-es Természetvédelmi Világ-charta (*World Charter of Nature*), ami célként deklarálta, hogy a természeti erőforrásokat oly módon kell felhasználni, hogy elérhető és állandó szinten tartható legyen a fenntartható termelékenység.³

2.2. A BRUNDTLAND BIZOTTSÁG

A fenntartható fejlődés fogalmi kimunkáltsága szempontjából kiemelkedő volt az 1983 és 1987 között eltelt négy esztendő. 1983-ban az ENSZ Közgyűlése elfogadta a 38/161. számú határozatot, amellyel létrehozták a Gro Harlem Brundtland norvég miniszterelnök által vezetett Környezet és Fejlődés Világbizottságot⁴ (*World*

* A kutatás a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

¹ CARROLL, ELLIE: Twenty-five years in the making: why sustainable development has eluded the U.N., and how community-driven development offers the solution, in *Houston Journal of International Law*, Vol. 32:2 (2010), 549. o.

² BRAGDON, SUSAN H.: The evolution and future of the law of sustainable development: Lessons from the Convention on Biological Diversity, in *The Georgetown International Environmental Law Review*, Vol. 8, (1996), 423. o.

³ DANAHER, JOHN: Protecting the future or compromising the present?: sustainable development and the law, in *Irish Student Law Review*, Vol. 14. (2006), 118. o.

⁴ A Bizottság 22 főből állt, amelyet 20 fős titkárság és 1000 fős szakértői apparátus segített. http://www.nfft.hu/a_brundtland_bizottsag_es_a_fenntarthato_fejlodes/ (2013.06.10.).

A Bizottság létrehozására azért volt szükség, mert globális szinten is óriási változások zajlottak le a világban. Egyre nagyobb méreteket öltött a környezetszennyezés, egyre fokozódott a túlnépesedés és megállás nélkül tágabbra nyílt az olló a gazdag és szegény országok között. E problémák zömmel a fejlődő országok iparosodására vezethető vissza.

Commission on Environment & Development, WCED), melyet gyakran Brundtland bizottsággént is emlegetnek. A Bizottság megbízatása elsősorban arra terjedt ki, hogy ajánlást tegyen az ENSZ felé a kétezres évekig, és azon túlnyúlóan is olyan hosszú távú környezetvédelmi stratégiára, amellyel a fenntartható fejlődés elérhető.⁵ A WCED 1984-ben ülésezett először, majd 900 nap után (amely időszakra esett a csernobili atomkatasztrófa is), 1987-ben megszületett a Bizottság híres jelentése *Közös Jövőnk (Our Common Future)* címmel.

A jelentés egyik legnagyobb jelentősége, hogy először definiálta a fenntartható fejlődés fogalmát, amely aztán később hivatkozási alappá vált. A fenntartható fejlődés nézetük szerint „olyan fejlődés, amely kielégíti a jelen generáció szükségleteit anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő generáció esélyeit arra, hogy ők is kielégíthessék szükségleteiket.”⁶ A definíció két kulcseleme a szükséglet (a világ szegényeinek szükséglete elsősorban), amelynek feltétlen elsődlegességet kell biztosítani, valamint a korlátozások eszméje, amelyet a technológiai fejlettség és a társadalom szervezete hív életre, hogy a környezet hosszú távon is alkalmas legyen e szükségletek kielégítésére.⁷

A környezet védelmét, vagy a természeti erőforrások takarékos és hatékony felhasználását nem említi a Bizottság definíciója. Implicite azonban magában hordozza ezt a jelentést is, hiszen a jövő nemzedékei csak akkor részesülhetnek a Föld természeti kincseiben, ha azokkal a jelenkor generációi is takarékosan gazdálkodnak.

A *Közös Jövőnk* alapján a fenntartható fejlődés eszménye középpontjában az emberiség áll.⁸

2.3. AZ 1992-ES RIÓI KONFERENCIA EREDMÉNYEI

A Brundtland Bizottság munkáját követően 1992-ben, Rio de Janeiróban megrendezésre került az ENSZ Környezeti és Fejlődés Konferencia (*United Nations Conference on Environment and Development, UNCED*), vagy közkeletű nevén az Earth Summit, amely mindmáig alapvető jelentőségű a fenntartható fejlődés szempontjából. A 176 állam közreműködésével zajló világkonferencia több aspektusból is kiemelkedő. A tanulmány felől szemlélve azért, mert a konferencián elfogadott Riói Deklaráció a Környezetről és Fejlődésről és az Agenda 21 elnevezésű dokumentumok⁹ szerint a fenntartható fejlődés eszménye megoldást kínál a világ szociális és ökológiai kihívásaira: az észak és dél közötti ellentétre, a fenntarthatatlan gazdaságokra, a klímaváltozásra, a biodiverzitás csökkenésére, az esőerdők pusztulására és egyéb globális kataklizmákra. Így a Riói Konferenciát, és az ott elfogadott Éghajlat-változási Keretegyezményt valamint a Biológiai Sokféleség Egyezményt ez az eszme szötte át. A riói fenntartható fejlődés koncepció erősen antropocentrikus, emberközpontú, amit a konferenciával egy időben megrendezett nem kormányközi nemzetközi szervezetek fóruma (*NGO Global Forum*) erősen bírált, s az általuk elfogadott Föld Charta (*Earth Charter*) tervezete ezt kimondottan el is vetette. Álláspontjuk szerint a Természetvédelmi Világ-charta elveinek megfelelően az emberiséget nem a központba állítva, hanem mint a természet és a Föld alkotóelemeiként, annak részeként kellene kezelni.¹⁰

Nem volt ez azonban elszigetelhető jelenség, hiszen a globális egymásrautaltság miatt világszintű problémákról volt/van szó, és azokra világszintű megoldásokat kell keresni. Nem lehetett ugyanis azt elvárni, hogy ezen országok hagyjanak fel a fejlődéssel azért, mert az „északi erő” fejlett országai már kellőképpen tönkretették a Földet, így az újabb fejlődő országokat már az nem bírná el. Ld. BRUNDTLAND, GRO HARLEM: Taking stock of sustainable development at 20: what we have accomplished and what comes next? in *Pacific McGeorge Global Business & Development Law Journal*, Vol. 21, Issue 2, 155. o.

⁵ CARROLL: i. m. 550. o.

⁶ http://www.nfft.hu/a_brundtland_bizottsag_es_a_fenntarthato_fejlodes/ (2013.06.10.).

⁷ GELLÉRTHEGYI ISTVÁN: A környezetvédelem nemzetközi szabályozásának fejlődése, in *Pro Publico Bono Online*, 2011, 6. o.

⁸ Éppen ezért látta szükségesnek Brundtland, hogy magába az emberiségbe kell pénzt fektetni azáltal, hogy a szegénységet visszaszorítjuk, az oktatás és az egészségügy színvonalát pedig növeljük, mert csak ezzel valósítható meg a fenntartható fejlődéshez szükséges többi lépés. BUGGE, HANS CHRISTIAN – WATTERS, LAWRENCE: A perspective on sustainable development after Johannesburg on the fifteenth anniversary of Our Common Future: An interview with Gro Harlem Brundtland, in *The Georgetown International Environmental Law Review*, Vol. 15., (2003), 363-364. o.

⁹ Az Agenda 21 olyan akcióterv, amelynek célja, hogy a fenntartható fejlődés eszményét az államok átültessék a belső jogukba. Jogilag nem kötelező ajánlásokat és javaslatokat tartalmaz annak érdekében, hogy az államok felkészülhessenek a XXI. század kihívásaira.

¹⁰ BOSSELMANN, KLAUS: Rio+10: any closer to sustainable development? in *New Zealand Journal of Environmental Law*, Vol. 6. (2002), 302. o.

A Riói Deklaráció 27 cikkének közel a fele tartalmazza a fenntartható fejlődés kifejezést, de valójában a riói dokumentumok nem adtak egzakt definíciót e terminusra. „Rio szelleméből” fakadóan azonban mindenképpen leszögezhető, hogy a fenntartható fejlődés összekapcsolja a gazdag és szegény országokat azáltal, hogy mindannyiuk közös érdeke az ökológiailag fenntartható gazdasági szisztéma kialakítása, hogy a szegények és a jövő nemzedékeinek szükségletei is kielégíthetőek legyenek. Hidat próbál verni a környezetvédelem és a gazdasági növekedés, az egyenlőség és a hatékonyság, észak és dél között.¹¹

A Riói Konferencia fontos eredménye a fentiek mellett, hogy megalapították az ENSZ Fenntartható Fejlődés Bizottságát (*UN Commission on Sustainable Development, UNCSD*), amely az Agenda 21 és a Riói Deklaráció végrehajtásának ellenőrzéséért felelős szerv.

2.4. A 2002-ES JOHANNESBURGI KONFERENCIA ÉS A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS

A millenniumhoz közeledve az államok kénytelenek voltak belátni, hogy annak ellenére, hogy a nemzetközi környezetvédelmi jogalkotás aktív volt, a riói célkitűzések megvalósítása addig nem járt sikerrel, mert a világ óriási méreteket öltött szegénységgel, fenntarthatatlan életmóddal és környezetkárosítással néz szembe. Ezzel egyidejűleg tovább mélyült a szakadék az egyes társadalmak között. Ezért a 2002-ben megrendezett johannesburgi Fenntartható Fejlődés Világkonferencia (*World Summit on Sustainable Development, WSSD*) elsődleges célja már az volt, hogy a fenntartható fejlődés nemzetközi szintű intézményi hátterét jelentős mértékben megerősítse.¹²

A konferencián két jelentős dokumentum került elfogadásra, amelyek egyrészt megerősítették a riói kötelezettségvállalásokat, másrészt jelentőségük abban áll, hogy a fenntartható fejlődéssel összefüggésben a szociális dimenzióra is nagy hangsúlyt fektettek, s létrejött ezzel a fenntartható fejlődés három pilléres modellje, amely a gazdaságon, a társadalmon és a környezetvédelmen nyugszik.¹³ Az egyik elfogadott dokumentum a Johannesburgi Nyilatkozat a Fenntartható Fejlődésről, amely szerint a részes államok együttesen felelősséget vállalnak a fenntartható fejlődés pilléreinek megerősítéséért helyi, nemzeti, regionális és globális szinten egyaránt. A másik dokumentum a Végrehajtási Terv, amely kötelezettségvállalásokat fogalmazott meg a szegénység felszámolásával, a termelés és a fogyasztás fenntartható szinten tartásával, a természeti erőforrások fejlődésen alapuló védelmével valamint a globalizációnak a fenntartható fejlődés szolgálatba állításával összefüggésben.¹⁴

3. A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS EGYIK PILLÉRE, A GAZDASÁG ÉS ANNAK INTÉZMÉNYI ÖSSZEFÜGGÉSEI – WTO

3.1. A WTO SZEREPE A KERESKEDELEMBEN

Már a Brundtland Bizottság jelentése is kiemelte, hogy a fenntartható fejlődést értelmetlen nemzeti szintre korlátozni, ugyanis annak globális méretekben kell megvalósulnia. Ez pedig különös jelentőséget tulajdonít az államok közötti két- vagy többoldalú kapcsolatoknak, amelynek egyik – ám nem elhanyagolható – aspektusa a kereskedelem.

A nemzetközi gazdasági kapcsolatokban a legfontosabb kérdés, hogy az áruk, szolgáltatások és vagyoni értékű jogok szabadon mozoghatnak-e a világpiacra, azaz létezik-e szabad kereskedelem a nemzetközi porondon. E gondolat valójában a különféle vámok és egyéb nem vámjellegű akadályok felszámolását, és a kereskedelem liberalizálását jelenti.¹⁵

E cél megvalósításához hosszú út vezetett el, amelyen az első nagy lökést a második világháború jelentette. A hatalmas pusztulást követően az új világkereskedelmi rendszer mozgatórugója javarészt az európai és távol-keleti újjáépítésben érdekelt Amerikai Egyesült Államok volt. A Nemzetközi Valutaalapot létre-

¹¹ BRYNER, GARY C.: Policy devolution and environmental law: exploring the transition to sustainable development, in *Environs, Environmental Law and Policy Journal*, Vol. 26., Issue 1. (2002 ősz), 10. o.

¹² BEYERLIN, ULRICH: Strengthening international governance for sustainable development: expectations for the 2002 Johannesburg world summit, in *Potchefstroom Electronic Law Journal*, Vol. 5., Issue 1., (2002), 1. o.

¹³ Teljesen ellentétes irányba hatva a Föld Charta anti-anthropocentrikus világképével.

¹⁴ GELLÉRTHEGYI: i. m. 10. o.

¹⁵ VÖRÖS IMRE: *A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga I.*, 2004, KRIM Bt., Budapest, 74. o.

hozó 1944-es Bretton Woods-i konferencia nyomán egyenes út vezetett az 1947-es Havannai konferenciához. Az Egyesült Nemzetek Szövetségének célja az volt, hogy egy olyan átfogó egyezményt fogadjanak el a tagállamok, amelyben a liberalizált nemzetközi kereskedelem anyagi jogi szabályait és intézményi-szervezeti rendjét egyaránt elfogadják. E grandiózus megállapodás lett volna a Havannai Charta.¹⁶ Habár a Charta eredeti formájában sosem lépett hatályba, a részes államok 1948. január 1-jei hatállyal alkalmazni kezdték annak anyagi jogi szabályait, amelyet azt követően Általános Vám-és Kereskedelmi Egyezménynek (*General Agreement on Tariffs and Trade - GATT 1947*) nevezve ratifikáltak az államok. E megállapodás a Havannai Charta hatálybalépéséig szánt átmeneti megoldásként született meg, ám 1994-ig hatályban maradt.

A GATT átmeneti jellegéből fakadóan hézagos volt, ami miatt sorozatos módosításoknak kellett alávetni, ráadásul a tagállamokat egymáshoz mérten eltérő kötelezettségek jellemezték, így rendkívül szövevényessé és átláthatatlanná vált a GATT normarend. Emellett a gazdasági világ is jelentős változáson ment keresztül 40 év leforgása alatt, így a GATT 1986-tól 1993-ig tartó uruguayi tárgyalássorozatán jelentős változtatásokra volt szükség. A forduló 1994-ben, a Marrakesh-i Egyezmény (a továbbiakban WTO Egyezmény) aláírásával zárult le, amelynek eredményeként – számos újítás mellett – létrejött a Kereskedelmi Világszervezet.¹⁷

3.2. A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS MEGJELENÉSE A GATT-WTO NORMARENDBEN

A Brundtland jelentés filozófiája megtestesült mind a GATT 1947, mind pedig a WTO normarendszerében is. Ezek alapelvei, úgy mint a nemzeti elbánás, a legnagyobb kedvezmény elve, a tisztességes vitarendezési eljárás, a nyitott tárgyalások és konszenzusos döntéshozatal melletti kötelezettségvállalások mind a fenntarthatóság kereskedelmi szempontú derivatívái.¹⁸

A WTO Egyezmény megalkotásakor jelentős hatást gyakorolt az államokra a fentiekben már ismertetett 1992-es Riói Konferencia, amelyen a résztvevő államok felismerték egy szabad, multilaterális kereskedelmi rendszernek a fenntartható fejlődésre gyakorolt jótékony hatásait.¹⁹ A Riói Deklaráció szerint egy nyitott, egyenlőségen alapuló és megkülönböztetés mentes sokoldalú kereskedelmi rendszernek kulcsszerepe van abban, hogy nemzeti és nemzetközi szinten is elősegítse a természeti erőforrások hatékony felhasználását, a környezeti értékek megóvását és a fenntartható fejlődés biztosítását.²⁰

A WTO Egyezmény elfogadásakor a részes tagállamok – a riói eredményekre támaszkodva – felismerték azt, hogy a kereskedelem a fenntartható fejlődésnek komoly szövetségese azáltal, hogy a elősegíti a gazdasági növekedést és a szegénység felszámolását. A kereskedelem liberalizációja és az államok megkülönböztetésének tilalma hosszú távon a természeti erőforrások hatékony elosztásához és felhasználásához vezet, ami pozitív hatással van a környezetre. Ezt legvilágosabban a WTO Egyezmény preambulumból olvashatjuk ki, ami a következőképpen szól:

[...] elismerve, hogy kereskedelmi és gazdasági törekvéseik terén kapcsolataikat az életszínvonal emelése, a teljes foglalkoztatottság és a reáljövedelem és valós kereslet nagy és kitartóan növekvő volumenének biztosítása, az áruk és szolgáltatások előállításának és kereskedelmének növelése érdekében kell alakítaniuk, miközben lehetővé teszik a világ erőforrásainak optimális használatát **összhangban a fenntartható fejlődés céljával**, kívánva mind a környezet védelmét

¹⁶ A Charta éppen az Amerikai Egyesült Államokon bukkott meg, a kongresszushoz be sem nyújtották ratifikálásra a megállapodást. Attól tartottak ugyanis az amerikai döntéshozók, hogy a Charta túlságosan is beszűkítené az Egyesült Államok külkereskedelmi mozgásterét.

¹⁷ VÖRÖS: i. m. 78-80. o.

¹⁸ Sustainable Development – An Ethical Construct in Search of a Multilateral Expression, in *Bridges Between Trade and Sustainable Development, Special Doha Ministerial Issue*, 2001. Október, 13. o.

¹⁹ Ugyanakkor ez egy kétirányú kölcsönhatás volt, mert a GATT is hatott Rióra. 1971-ben került felállításra a GATT-on belül a Group on Environmental Measures and International Trade (a továbbiakban EMIT), amely 20 éven keresztül tetszhalott állapotban volt, ugyanis 1991-ben hívták össze először az EFTA kezdeményezésére. Az EFTA képviselői úgy vélték, hogy a riói konferenciához a GATT jelentős mértékben hozzá tudna járulni, amit szakmai szinten az EMIT képes megvalósítani. Így a fejlődő országokból érkező EMIT szakértők jelentős hatást gyakoroltak a riói dokumentumok előkészítésében és megszövegezésében. http://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/hist1_e.htm (2013.12.28.).

²⁰ Riói Deklaráció 12. alapelve, <http://www.unep.org/documents.multilingual/default.asp?documentid=78&articleid=1163> (2013.06.12.).

és megóvását, mind az ezt szolgáló eszközök erősítését oly módon, ami megfelel igényeiknek és aggályaiknak a gazdasági fejlődés különböző szintjein, [...]

Emellett a GATT XX. cikke érdemel figyelmet, ugyanis ez enged kivételeket tenni a GATT-ból folyó kötelezettségek teljesítése alól, arra hivatkozva, hogy az szükséges az emberi, állati vagy növényi élet megóvása érdekében, vagy pedig a kimerülő természeti források védelme érdekében.

A WTO negyedik miniszteri konferenciáján, amelyre 2001-ben a dohai forduló²¹ megkezdésével került sor, a részes államok megerősítették a elkötelezettségüket a fenntartható fejlődés mellett, úgy ahogyan azt tették a WTO Egyezmény elfogadásakor. Meggyőződésüknek tartották, hogy fent kell tartani a nyitott és diszkrimináció mentes kereskedelmet, valamint a környezet védelmét és a fenntartható fejlődést támogatni kell. Emellett az akkor éppen készülöben lévő, 2002 szeptemberére tervezett johannesburgi fenntartható fejlődés konferenciára is kiemelt figyelmet fordítottak²² A dohai miniszteri nyilatkozat a fentiekén túl az utolsók között, az 51. pontban még egyszer szót ejtett a fenntartható fejlődésről. Felhívta a Kereskedelmi és Fejlesztési valamint a Kereskedelmi és Környezeti bizottságokat, hogy megbízatásuk keretében tárgyalásaik során a fejlesztési és környezetvédelmi szempontokat helyezték előtérbe, hogy megfelelően szolgálhassák a fenntartható fejlődést megvalósítását.

A fentiek eredményeképpen a Kereskedelmi és Környezeti Bizottság napirendjében állandó jelleggel szerepel a fenntartható fejlődés kérdése. A bizottság e tárgykört szektorálisan kezdte vizsgálni, így a mezőgazdaságról, a piacokra való belépésről és a szolgáltatásokról szóló tárgyalássorozatok alkalmával is kiemelt figyelmet fordítottak rá.²³

3.3. A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS MEGJELENÉSE A VITARENDEZÉSI ELJÁRÁSOKBAN

A fenti dokumentumokban a fenntartható fejlődés eszménye jogilag nehezen ragadható meg. A WTO Egyezményben a preambulumban szerepel, míg az egyéb dokumentumokban olyan célként, amely mellett elkötelezik magukat az államok. Kérdés azonban, hogy ennek van-e jogi kötőereje, alapozhatóak-e rá jogi aktusok, vagy pedig olyan kvázi államecél jelentenek, amelynek elérésére törekedni kell, azonban soha nem lesz számon kérhető. A WTO vitarendezési eljárásaiban szerencsére az a gyakorlat alakult ki, hogy a fenntartható fejlődés princípiuma igenis figyelembe veendő, és nem pusztán egy kötőerő nélküli politikai nyilatkozat. Két jelentősebb ügy említhető ebből a körből: a Tuna/Dolphin ügy és a Shrimp/Turtle ügy.

A Tuna/Dolphin ügyben az USA által bevezetett olyan intézkedések álltak előtérben, amelyeket annak érdekében vezetett be az amerikai jogalkotó, hogy a tonhalhalászokkal szemben megkíméljék a delfineket. A halászok ugyanis tudták, hogy a Csendes-óceán kelet-trópusi részében a sárgauszonyú tonhalak előszeretettel úszkálnak delfinek közelében, ezért ha a könnyebben felfedezhető delfineket veszik célba, reménykedhetnek némi tonhalzsákmányban is. Ennek a halászati módszernek köszönhetően azonban számos delfin esett feleslegesen áldozatul. Az USA 1972-ben elfogadott tengeri emlősök védelméről szóló törvénye (US Marine Mammal Protection Act) a belföldi halászokkal szemben szigorú előírásokat tartalmazott, amely csak kifejezett engedély alapján tette lehetővé delfinek kifogását vagy elpusztítását. Abban az esetben, ha valamelyik tonhalexportáló állam nem tudta megfelelő tanúsítványokkal igazolni, hogy az amerikai delfinvédelmi standardoknak megfelelően halásztak, az USA kormánya kötelezően elrendelte az érintett haltípus teljes embargóját az adott országgal szemben. A törvény csak akkor tette lehetővé a járulékos veszteségként delfinek pusztulását okozó halászati termékek importját, ha a halászó országban az USA-hoz hasonló tengeri emlősökre vonatkozó szabályok vannak hatályban, és a járulékosan elpusztuló tengeri emlősök aránya az amerikai statisztikai adatokhoz hasonló.

²¹ A WTO tagországai 2001-ben kezdték meg Dohában a széles körű, globális kereskedelmi tárgyalássorozatot. E forduló még nem zárult le, ugyanis az alapja az „egységes vállalás” elve, vagyis amíg nem állapodnak meg mindenben a felek, addig nem tekinthető lezártnak a tárgyalássorozat. A Dohai forduló legfőbb célkitűzése az, hogy a fejlesztés a világkereskedelmi rendszer középpontjába kerüljön. Azt kell a részes államoknak szem előtt tartaniuk, hogy a fejlődő országok nemzetközi kereskedeleméből származó haszna növekedjen, ami által a szegénység is felszámolhatóvá válik. Erre tekintettel kapta a dohai forduló a dohai fejlesztési menetrend elnevezést.

²² Doha Ministerial Declaration, 2001. november 14., 6. pont. http://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min01_e/mindecl_e.htm (2013.06.09.).

²³ http://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/sust_dev_e.htm (2013.06.12.).

Mivel Mexikó nem tudta teljesíteni ezeket a kritériumokat, az USA tonhal embargót vezetett be ellene, illetve olyan köztes államokkal szemben is, amelyek a tonhal szállításában vagy feldolgozásában közreműködtek, így többek között Costa Ricával, Olaszországgal vagy Japánnal szemben.²⁴

A vitarendezési eljárást 1991 februárjában Mexikó kezdeményezte a GATT III., XI. és XIII. cikkének megsértésére hivatkozva, és lényegében arra keresték a választ, hogy egy állam előírhat-e egy másik állam számára bizonyos környezetvédelmi intézkedéseket, valamint engedik-e a kereskedelemre vonatkozó szabályok, hogy valamely állam pusztán az előállítási módszerrel szembeni kifogásai miatt vezessen be embargót, akkor is, ha a termék minősége egyébként kifogástalan. A vitarendezési tanács arra a következtetésre jutott, hogy az USA nem vezethetett volna be embargót pusztán azért, mert a tonhalak halászatára vonatkozó mexikói jogszabályok nem elégítették ki az amerikai jog által felállított standardokat. (Minőségi kifogás esetén egészen más lenne a helyzet, erről azonban itt nem volt szó.²⁵) Ebből kifolyólag pedig nem lehet – még az állatok védelme vagy a természeti erőforrások megóvása érdekében sem – olyan kényszerítő intézkedéseket bevezetni, amelyek a hazai jogszabályok érvényesítését célozná egy másik államban, ezzel ugyanis saját joguknak próbálnának extra-territoriális hatályt szerezni. Tehát az USA az embargó bevezetésével megsértette a GATT szabályait, mert az nem a legkevésbé kereskedelem-korlátozó és torzító intézkedés volt, holott az USA érvelésével egyetértően meglátásom szerint a GATT XX. cikke alapján az állatok megóvása érdekében tett kivételes intézkedésnek minősült.²⁶ Másik oldalról persze az eljáró tanács álláspontja is érthető, hiszen egy ellentétes döntés precedensül szolgálhatott volna arra, hogy bármely állam egyoldalúan fellépessen más államokkal szemben, amiért azok nem elégítenek ki bizonyos előírásokat, ez pedig a kereskedelem liberalizálásával ellentétes tendenciákat eredményezne.

Az 1998-as Shrimp-Turtle ügy tényállása szerint 1996 júniusától az USA megtiltotta azoknak a tengeri garnélarákoknak a behozatalát, amelyeket olyan különleges eszközök nélkül halásztak ki, amelyek megakadályozták a veszélyeztetett tengeri teknősök halászhálóba történő belegabalyodását és elpusztulását. India, Pakisztán, Malajzia és Tájféld megtámadta az „öko-imperialistának” titulált USA importkorlátozását, aminek eredményeképpen 1998-ban részben nekik adott igazat a WTO vitarendezési testülete.²⁷ A fellebbezési eljárásban azonban azt állapította meg a fellebbezési tanács, hogy az importtilalom megfelelt a GATT XX cikk (g) pontjának, mert az a természeti erőforrások megőrzésére irányult. Ugyanakkor a konkrét ügyben az USA megszegte a diszkriminációtílatmat, mivel saját nemzeti szabványait kényszerítette más államokra, illetve hátrányosan megkülönböztette a latin-amerikai és ázsiai országokat. Végül az eljáró tanács úgy határozott, hogy a tilalmak ideiglenesen fenntarthatóak addig, amíg az érintett felek jóhiszemű tárgyalásokat folytatnak a tengeri teknősök megóvása érdekében. A vitarendezési testület úgy foglalt állást, hogy a WTO Egyezmény első preambulumbekzdése alapján a világ erőforráskészleteinek optimális felhasználásával törekedni kell a fenntartható fejlődés előmozdítására. Ugyanebben az ügyben pedig a fellebbezési tanács mondta ki azt, hogy a fenntartható fejlődés adja a „színt, formát és árnyékot a WTO Egyezmény mellékletei értelmezéséhez”.²⁸

4. ZÁRSZÓ

A kereskedelemmel, és általában véve a gazdasággal kapcsolatban ki kell emelni, hogy az az ökoszisztémának egy része, s mint rész, nem nőhet az egész fölé. Ha az alrendszer többet próbál nyújtani, mint amennyit a teljes rendszer biztosítani képes, az a rendszerben visszasságokhoz, hosszú távon pedig összeomláshoz vezethet. Hogy ezt az ellentmondást kiküszöböljék, többen elkezdtek használni a fenntartható növekedés kifejezést a fenntartható fejlődés szinonimájaként. Ez viszont nincs tekintettel arra a különbségre, hogy a növekedés mennyiségi kérdés, míg a fejlődés minőségi. A két folyamat egymástól elkülönül, persze létezhetnek

²⁴ http://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/edis04_e.htm (2013.12.28.).

²⁵ Ezt a problémakört nevezik „product vs. process” esetnek, ugyanis nem lényegtelen, hogy magával a termékkel kapcsolatosan merült fel kifogás, vagy pedig az előállítási módjával. A tanács döntése alapján csak az előbbi alapozhat meg kereskedelem-korlátozó intézkedéseket.

²⁶ DAILEY, VIRGINIA: Sustainable development: reevaluating the trade vs. turtles conflict at the WTO, in *Journal of Transnational Law and Policy*, Vol. 9., Issue 2., (2000 tavasz), 348. o.

²⁷ Dispute Settlement News, in *Bridges Between Trade and Sustainable Development, Special Doha Ministerial Issue*, 2001. Október, 6. o.

²⁸ *Sustainable Developments in Recent WTO Law and 'Jurisprudence' for the 2003 Fifth Session of the Ministerial Conference of the World Trade Organization*, 2003. szeptember 10-14, Cancun, 1. o.

párhuzamosan is, de ez nem szükségszerű. A gazdaság növekedhet és fejlődhet is egyszerre, de teheti ezeket akár külön-külön is. A fenntartható fejlődés ezzel szemben egy növekedés nélküli fejlődés, amely tekintettel van környezetünk teherbíró képességére. A fenntartható fejlődés nem vet véget a gazdaságnak, csupán növekedés nélkül kívánja azt jobbá tenni a természeti erőforrások javításával, megosztásával, takarékos felhasználásával. A cél így nem egy nagyobb, hanem egy jobb gazdaság létrehozása.²⁹

FELHASZNÁLT FORRÁSOK:

- [1.] BEYERLIN, ULRICH: Strengthening international governance for sustainable development: expectations for the 2002 Johannesburg world summit, in *Potchefstroom Electronic Law Journal*, Vol. 5., Issue 1., (2002), 1-14. o.
- [2.] BOSSELMANN, KLAUS: Rio+10: any closer to sustainable development? in *New Zealand Journal of Environmental Law*, Vol. 6. (2002), 297-317. o.
- [3.] BRAGDON, SUSAN H.: The evolution and future of the law of sustainable development: Lessons from the Convention on Biological Diversity, in *The Georgetown International Environmental Law Review*, Vol. 8, (1996), 423-436. o.
- [4.] BRUNDTLAND, GRO HARLEM: Taking stock of sustainable development at 20: what we have accomplished and what comes next? in *Pacific McGeorge Global Business & Development Law Journal*, Vol. 21, Issue 2., 155-157. o.
- [5.] BRYNER, GARY C.: Policy devolution and environmental law: exploring the transition to sustainable development, in *Environs, Environmental Law and Policy Journal*, Vol. 26., Issue 1. (2002 ősz), 1-32. o.
- [6.] BUGGE, HANS CHRISTIAN – WATTERS, LAWRENCE: A perspective on sustainable development after Johannesburg on the fifteenth anniversary of Our Common Future: An interview with Gro Harlem Brundtland, in *The Georgetown International Environmental Law Review*, Vol. 15., (2003), 359-366. o.
- [7.] CARROLL, ELLIE: Twenty-five years in the making: why sustainable development has eluded the U.N., and how community-driven development offers the solution, in *Houston Journal of International Law*, Vol. 32:2 (2010), 545-585. o.
- [8.] DAILEY, VIRGINIA: Sustainable development: reevaluating the trade vs. turtles conflict at the WTO, in *Journal of Transnational Law and Policy*, Vol. 9., Issue 2., (2000 tavasz), 331-383. o.
- [9.] DALY, HERMAN: From adjustment to sustainable development: the obstacle of free trade, in *Loyola of Los Angeles International and Comparative Law Journal*, Vol. 15, Issue 1 (December 1992), 33-44. o.
- [10.] DANAHER, JOHN: Protecting the future or compromising the present?: sustainable development and the law, in *Irish Student Law Review*, Vol. 14. (2006), 117-139. o.
- [11.] Dispute Settlement News, in *Bridges Between Trade and Sustainable Development, Special Doha Ministerial Issue*, 2001. Október, 6. o.
- [12.] Doha Ministerial Declaration, 2001. november 14, http://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min01_e/mindecl_e.htm (2013.06.09.)
- [13.] GELLÉRTHEGYI ISTVÁN: A környezetvédelem nemzetközi szabályozásának fejlődése, in *Pro Publico Bono Online*, 2011, 1-24. o.
- [14.] Sustainable Development – An Ethical Construct in Search of a Multilateral Expression, in *Bridges Between Trade and Sustainable Development, Special Doha Ministerial Issue*, 2001. Október, 13. o.
- [15.] *Sustainable Developments in Recent WTO Law and 'Jurisprudence' for the 2003 Fifth Session of the Ministerial Conference of the World Trade Organization*, 2003. szeptember 10-14, Cancun.
- [16.] VÖRÖS IMRE: *A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga I.*, 2004, KRIM Bt., Budapest.
- [17.] <http://www.unep.org/documents.multilingual/default.asp?documentid=78&articleid=1163> (2013.06.12.).
- [18.] http://www.nfft.hu/a_brundtland_bizottsag_es_a_fenntarthato_fejlodes/ (2013.06.10.).

²⁹ DALY, HERMAN: From adjustment to sustainable development: the obstacle of free trade, in *Loyola of Los Angeles International and Comparative Law Journal*, Vol. 15, Issue 1 (December 1992), 43-44. o.

- [19.] http://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/sust_dev_e.htm (2013.06.12.).
- [20.] http://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/edis04_e.htm (2013.12.28.).
- [21.] http://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/hist1_e.htm (2013.12.28.).